

К. Ч. С.

Павло ПОПОВИЧ

Українська пісня в тундрі Канади

Вступна стаття і літературне опрацювання
Миколи Чачковського

Видавниче Товариство "Кобзар"
Торонто — 1975

Перший робочий день	202
Напасть на Грабовського	214
В обороні матері	221
Пацифікація	224
Полегша на роботі	232
Донос на Оніла	238
У перших днях травня	240
Біля озера	249
Індіанські вечорниці	252
Перша боротьба проти Ендруса	259
Коли захворів кухар	264
Страйк	272
Перемога	279
Нещасливий випадок	281
Новий кухар — українець	285
Перша пісня в тайзі	288
Форман Ендрус втратив роботу	292
Мушки-жеруни	299
Чудна демонстрація	303
На насипі	306
Дні на нормальній роботі	307
Дощі і дебати на політичні теми	309
Однієї неділі	320
Надійшла осінь	327
Останні дні роботи	332
Повернення з роботи	341
Зворушлива зустріч	347
Будні на фермі у Якова	353
В перших місяцях 1928 року	359
Кінці з кінцями не сходяться	364

Частина третя

В манітобській тундрі	366
Корінь незгоди	379
Українська пісня в тундрі	385
Післямова	390

Виявилося з балачок, що є тут робітники без ніяких поглядів, якщо не брати до уваги їх "погляди" до гри в карти. Але й вони хотіли б позбутися Варгатого, бо він всім дошкулює до живого. Ці останні не вийшли на озеро, але залишилися у вагонах і грають в карти. Їхнім ватажком є грубий Микола. Так його всі тут називають. Це досвідчений картограй, привіз з собою пакунок запасних карт і думає використати недосвідчених гравців. Відомі йому всякі способи. Вдає він, що не вміє добре грати, а тим часом радіє вже своїми хитрими успіхами.

ІНДІАНСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ

Вечеря того дня була смачна. Кухар не виварював хто зна чого, але як зготовив яку страву, то ніхто не нарікав. А в неділю він завше готував щось краще. Ось сьогодні була курятина.

Після вечері робітники сиділи по вагонах. Одні читали газети, другі писали листи, треті лежали на ліжках і щось передумували.

Від індіанської оселі, яка була тут недалеко, рознеслись звуки скрипки і ритмічні удари бубна. З вагонів було добре видно, як біля одної хати зібрався гурт молоді. Двері хати були відчинені. В хаті, видно, відбувались танці.

Хлопців наших потягнуло в ту сторону. Цікаво було побачити, як індіани забавляються та які вони виводять танці. І взагалі хотілося побачити індіанських дівчат-красавиць. Повискакували вони з вагонів і подалися без ніякого запрошення, як казали, на вечорниці.

Хата, де відбувались танці, була досить простора, хоч знадвору не виглядала велика. Робило її "просторою" в середині те, що це була однокімнатна хата, з дверима посередині, як і всі індіанські хати.

Навколо під стінами розставлені лавки. В кутку кухня. На стіні — образ Христового розп'яття, а по обох боках — великого формату календарі. На однім пишеться напівгола дівка з цивілізованого світу, а на другім — човен на озері. Посередині хати висить нафтова лампа. В однім кутку — троїсті музики. Старий індіанець грає на скрипці. Грає і вибиває ногами до такту. Працює цілим тілом. Молодий, мабуть син старого, вторує йому на бенджо. Грає завзято, аж зіпрів. Довге чорне волосся спадає йому на очі. Час від часу помахом руки закидає його на голову, а воно за хвилину знову спадає. Третій музикант низького росту, кремезний, вибиває в такт на бубни, яких коло нього є кілька різної величини. Бубнить напрочуд доладно. Вживає до нього долоні або тільки пальці. Ритм музики заохочує до танців.

Хлопці з екстра генку спостерігають сцену танців крізь відчинені двері, заглядають у вікна. Вікон є двоє, по обох боках дверей. Кружляє канадський "сквер денс". Один чоловік стоїть біля музик, приспівує і вихитується до ритму. Танцює три групи по дві пари. Часом на команду сходяться всі разом і творять велике коло. Під команду співака хлопці міняються дівчатами. Потім дівчата виділяються, творять тісно скупчене коло, а хлопці широким колом оточують їх. Танцюють різними фігурами. Інтересно було всім подивитися.

Танець скінчився — і гості, які прийшли подивитися, гучно заплескали танцюристам. Деякі не витримали і пропхалися до середини. Оплесками дякували молодим індіанцям, що гарно танцюють.

"Сквер денс" всім подобався. Була в ньому і коломийка, і фігуровий вальс. Щось рідне, народне відчувалося нашим глядачам.

Десь зник Костя. За хвилину він появився із сво-

єю мандоліною. В нього такий музичний слух, що раз він почує мелодію, то вже її від нього не відбереш. Запам'ятає і зараз починає грати на мандоліні. Ось зараз він стоїть коло музикантів і строїть свій інструмент до скрипки, дає їм до розуміння, що він хоче грати з ними до ганців. Музиканти привітно усміхаються і роблять для нього місце.

Дівчата збилися в один куток. Споглядають не сміло на чужинців. Не можна прочитати з їх поглядів чи вони раді гостям, чи, може, незадоволені, що перебили їм забаву. Повбирані вони вже у міського виробу сукенках яскравих кольорів. Волосся у кількох підстрижене, але більшість — у довгих косах. Чорні коси в них аж до блиску, а обличчя — жовтяво-смагляве. Чорні очі і брови надають їм своєрідної краси.

Хлопці переважно в чорних штанах та білих фабричних сорочках. Всі обуті в магусах, з різними своїми народними прикрасами. Чисто підголені, поміті. Аж видно, що прибрались до зустрічі з дівчатами, щоб їм приподобатись.

Робітники з генку поставали попід стінами, щоб нікому не заважати. Почався другий танець, званий "джіг", а після нього — "ту степ". Яків спостеріг, котрий тут чіф, приступив до нього, вклонився, подав руку. Чіф устав, привітався з Яковом щиро. Яків попросив його, що робітники з генку бажають подивитися на дійсні індіанські танці, а такі, як "ту степ", їм не цікаві, бо їх можна бачити в Канаді всюди. Чіф щиро усміхнувся, покликав до себе хлопців і щось їм пояснив. Потім підійшов до музикантів і сказав їм, що вони повинні грати. А вже до всіх проголосив своєю мовою, який тепер буде іти танець.

Дівчата посідали великим колом, майже від стіни до стіни. Вісім хлопців увійшли в це коло з метровими в руках палками. Вдарив барабан, заспівала скрип-

ка, почувлись удари по струнах бенджо. Почався, як пояснив пізніше чіф, "танець перемоги". Хлопці вибивали ногами складні кроки, в яких були підскоки і удари. Голови часом схиляли, то знову гордо підносили. Палки в руках представляли стріли з луків. Хлопці ними виробляли різні форми летючих стріл. А стріли ці, як видно було, мали когось убивати. Мабуть звірину на полюванні або ворогів у боротьбі за життя.

Танець був так вміло виконаний, що й без пояснення можна було зрозуміти його суть. Дівчата, сидячи, то клонили голови аж до землі, то підносили їх вгору і трясли завзято та весело, радіючи, що прийшла перемога. Українські гості так були захоплені індіанським танцем, що автоматично почали бити до музичного такту в долоні. Можна сказати, що вони брали дійову участь в танці перемоги. Костя, прислухаючись до музики, скоро її засвоїв і грав на мандоліні разом з музикантами.

Танець закінчився з піднесенням вгору рук і дивовижною радістю, тріумфом. Грімко і довго опліскували українці індіанський танець. Цим визнали їх культуру, народне мистецтво і традиції. Всі були веселі. І ця веселість зближувала жителів індіанської резервації з українськими трударями. Навіть встидливі дівчата почали привітно усміхатися до гостей.

В хаті засвітили лампу, бо сутінки вже залягали. Чіф звернувся до Якова і через нього запрошував гостей показати свій український танець. І зараз же проголосив свою думку своїм людям, які відповіли привітними грімкими оплесками.

Яків застановився на хвилину. Його думка майнула в рідний край, як він у селі, помимо всіх злиднів, вів перед на вигоні у виконванні аркана. Знав він його усі кроки. Умів добре і звучно кликати до різних змін

у танці. Тепер думка його сверлила ум, щоб показати цим чужим людям свою молодість, українські обичаї. Забаглось йому до загину вдарити аркана з всіма його прикрасами, змінами кроків: гайдук раз, з присідами. Недовго роздумував. Приступив до Костя і порадив йому, щоб навчив індіанських музикантів грати аркана. Кость зараз же провів з індіанами лекцію. І вони скоро підхопили мелодію танцю. Звертаючись до Погоди, Яків заявив: "Сьогодні будеш мати нагоду придивитися, як Яків танцює. Чи, може, не робити цього?" Погода не міг не погодитися з рішенням товариша. Хоч він багато чув про аркана, але не бачив його в дії. Якщо тут знайдуться умільці продемонструвати український верховинський танець, то — ласкаво просимо. Тут його на канадській півночі ще ніхто не танцював.

— Хлопці, хто тут є з Верховини, що umie танцювати аркана? — звернувся Яків до тих, що були в хаті. Потім повторив це звернення і до тих, що були надворі. І пояснив, у чому справа.

До виступу з арканом знайшлося сім чоловіків. Восьмим був Яків. Він випросив від індіанських хлопців палок, з якими вони танцювали.

— Оце вам, хлопці, і топірці, — сказав танцюристам. — А тепер слухайте музику і те, що я буду виголошувати під час танцю.

Музика почала грати. Вісім українських танцюристів вийшли на середину індіанської хати. Зв'язались руками по раменах. Гойдаючись до ритму музики, хлопці виводили розмашисто лівими ногами то в одну, то в другу сторону. "Раз, два, три пішов!" — прозвучав веселий голос Якова. Хлопці, хоч не з одного села, але мабуть були з поближких околиць, бо піддавались команді, як один.

Танець почався вдало. "Раз присядь!" — і всі, як

один, присіли і разом підвелися. "Раз прибий!" — і всі разом вдарили в долівку, аж хата стряслася. Ішли потім зміни: "гайдук", "батько спить", "батько встав". І все виходило ритмічно, точно, неначе це танцювали професійні люди. Головне, що в усіх була весела усмішка, натхненна молодими роками повного життя і бадьорості.

У чіфа з подиву засвітилися очі. Старий музикант, продовжуючи грати, встав, щоб краще придивитися виконавцям. Дівчата і хлопці водили очима за кожною зміною небаченого дотепер танцю. Їх голови повертались то в одну, то в другу сторону. Водночас почали бити долонями в такт музики за кожним другим ударом. Цим піддавали більше охоти до танцю.

Танцюристи по закінченні аркана стали в один ряд і вклонилися на всі боки. Почали всі плескати. Буквально плескали всі: індіани і наші хлопці. Індіани оточили наших танцюристів. Хотіли бути близько них, головню коло Якова, який вів перед у танці. Вигукували своєю і англійською мовами, що танець дав їм повне задоволення. Чіф, перекикуючи всіх, повторив кілька разів завчене українське слово: "Добре! Добре!" Радощам не було кінця. Вечорниці перетворилися на справжній фестиваль танцю.

Тяжко було передбачити, як той фестиваль мав закінчитися. Надбіг булук Френк і повідомив усіх з генку, щоб ішли до своїх вагонів, бо прийшов наказ, що паровоз потягне усю нашу валку далі на північ. І вся радість несподівано урвалася. Українці почали прощатися з індіанами, з якими тільки що почали знайомитись. Дякували за гостинність. Індіани зі своєї сторони теж виявляли щире подяку. Розходячись, одні і другі довго вимахували руками на прощання. Для одних і других був це вечір великої несподіванки, яка ніколи не забудеться.

Яків цього вечора здобув між робітниками велику популярність за провід в аркані. Був з цього вповні задоволений. Погоді сказав, що цей його виступ може колись стати йому у пригоді.

Погода був найбільше здивований красі і виконанню звичайними робітниками такої народної перлини, як аркан. Він був до певної міри познайомлений з українськими народними танцями. Мав нагоду бачити майстра українських танців Авраменка у Львові. Але аркан був для нього новим відкриттям в українському мистецтві. Йдучи тепер з Яковом до вагону, висловлював йому своє зворушення танцем.

— Жалко, що ти, Якове, б'єш тут шпайги, бо твоє місце повинно бути на сцені в театрі. Коли б ти був побачив себе збоку, як в танці буяло в тебе життя! Ти так майстерно себе поводив, що й не дивно тепер, коли зібрані тобою хлопці без ніякої підготовки проявили себе, як професійні. Це було так чудово, що хотілося, щоб танець безконечно продовжався. Виходить, друже, що ти і білизну можеш добре прати, і аркана танцювати.

— Так, вечір пройшов успішно, нічого казати. Але ти, Павлуню, перестань мене хвалити, щоб мені це не пошкодило, щоб я не зазнавався.

У вагоні хлопці хотіли піднести Якова на руках. Обступили його з криком, але задуму не вдалося виконати, бо не було достатнього місця. До того ж Яків був затяжкий, щоб його можна було підкидати вгору. Задоволились тим, що трохи поштурхали його та багато накричали, який він славний у нас.

— Індіани будуть мати тепер роботу: вивчати український танець, — сказав Кость. — Аркан їм надзвичайно подобався. Я чув це від чіфа і музикантів, з якими я грав.

Стукнув паровоз у вагони — і всі розійшлися на свої місця. За короткий час поїзд почав посуватися повільно далі на північ. На нові пригоди.

ПЕРША БОРОТЬБА ПРОТИ ЕНДРУСА

За годину часу валка вагонів з робітниками була на новому місці. Паровоз залишив її на головній колії, бо бічні ще не були достатньо справлені. Але бічну дорогу треба було справити якнайскоріше, щоб о гретій годині пополудні головна дорога була вільна для курсуючих поїздів.

Ніччю небо затяглось густими хмарами. З півночі подув сильний холодний вітер. Стало так холодно у вагоні, що всі аж дрожали. Не було в чім розпалити вогню, бо Френк на домагання робітників забрав огрівача, щоб було більше місця у вагоні. Іван приговорював, що вже не буде більше літа, ані комарів.

— Настає довгожданна зима — хочете того чи ні. Отож будьмо готові до всього, — жартував Іван.

О сьомій годині ранку розпочалася робота. Робітники підносили штреку, рвали шпайги, замінювали старі шпали новими, підбивали грузом. Все йшло, як по конвеєрі. Формани бігали і підганяли робітників у роботу, щоб, мовляв, "все скінчити на час".

Онїл не виходив з вагону. Приглядався роботі крізь вікно. Ніхто, крім нього, про це не знав. Він дійсно обдумував план, як розсварити робітників з Ендрусом. Ненавидів він його тепер на перехід, бо вже довідався, що Ендрус прискаржив його до суперінтендента. В останніх днях взагалі з ним не сходився. Самий Онїл ходив нахмурений, ображений. Тільки переходячи між робітниками, які тяжко працювали, пробував з ними трохи пожартувати.

Питав він дещо Френка, як робітники ставляться до Ендруса. Френк відповів, що робітники незадово-